

УДК 329.78+37.0356

Бабічев Є. Р.

Харківський національний технічний
університет сільського господарства ім. П. Василенка

ВИКЛАДАННЯ ПОЛІТОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ПОЗИЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Досліджується роль політології як гуманітарної науки та її значення в формуванні патріотизму у студентства. Приділяється увага ролі та значенню умов і факторів, які сприяють вихованню патріотизму, почуття національної гідності. Аргументується точка зору, що викладання політології в сучасному вищому навчальному закладі є однією з головних умов формування патріотичної позиції студентської молоді.

Ключові слова: політологія, патріотизм, громадянська позиція, національні свідомість.

Бабічев Е. Р.

ПРЕПОДАВАНИЕ ПОЛИТОЛОГИИ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ПОЛИТИЧЕСКОЙ ПОЗИЦИИ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ

В статье исследуется роль политологии как гуманитарной науки и ее значение в формировании патриотизма у студенчества. Уделяется внимание роли и значению условий и факторов, способствующих воспитанию патриотизма, чувства национального достоинства. Аргументируется точка зрения о том, что преподавание политологии в современном высшем учебном заведении является одним из главных условий формирования патриотической позиции молодежи.

Ключевые слова: политология, патриотизм, гражданская позиция, национальное сознание.

Babichev Ye.

TEACHING POLITICAL SCIENCE AS MEANS OF FORMING STUDENTS' POLITICAL POSITION

The role of political science as humanitarian science and its meaning in the formation of students' patriotism is investigated in the given paper. The role, students' surrounding and factors which help breed patriotism and national dignity are in the focus of this research. Teaching political science is considered to be one of the most principal subjects in the formation of students' patriotic position.

Key words: political science, patriotism, citizen's position, national identity.

Вища освіта в Україні та гуманітарні науки зокрема знаходяться на етапі глибоких системних змін. У сучасних умовах соціально-політичного розвитку Україні потрібні такі спеціалісти та фахівці, які б змогли вивести нашу країну на пристойний рівень розвитку, забезпечити прогрес на основі впровадження сучасних технологій.

Всебічний розвиток країни можливий за наявності таких спеціалістів, які сенсом свого життя вважають служіння державі й народу, тобто є патріотами. У сучасній Україні відчувається дефіцит таких людських якостей, як порядність, чесність, громадянська відповідальність, патріотизм.

Є необхідність деталізувати сутність авторського розуміння категорії „патріотизм”. Під цією дефініцією тлумачиться „любов до батьківщини, почуття відповідальності за її долю, готовність і

здатність служити її інтересам та сприяння її успіхам у сферах внутрішнього життя й на міжнародній арені” [1, с. 477].

Суспільно-політичні та моральні якості громадянина формуються під час дитинства та юності. Якщо молода людина бажає досягти успіху та громадянських висот, здійснити кар’єрний стрибок, то вона обов’язково повинна мати вищу освіту та в сучасних динамічних умовах, можливо, й не одну. Формування громадянських рис починається у майбутнього спеціаліста в період навчання у вищому навчальному закладі. Звичайно, що на формування у студентської молоді громадянських чеснот і зокрема патріотизму впливає широке коло різноманітних важелів і факторів. Це і соціально-економічний і соціально-політичний розвиток держави, моральний клімат у суспільстві, стан боротьби зі злочинністю і корупцією і ще цілий ряд чинників, обставин, факторів.

Одним із найважливіших факторів, що впливає на формування життєвих моральних і патріотичних позицій зокрема, є рівень та якість вищої освіти. Формуванню позитивних громадянських рис у молодій людини в процесі здобуття вищої освіти особливе місце відводиться гуманітарним наукам. Викладання цих наук формує у молоді почуття патріотизму, нетерпіння до порушень норм моралі, бажання бути гідним сучасним викликом, сприяти успішному перебігу реформ.

Значна роль у процесі формування патріотичних якостей належить державі та суспільству. Саме вони найбільш ретельно вивчаються в курсі політології і тому роль цієї дисципліни в формуванні патріотизму є значною.

Проблема викладання політології в вищій школі України досліджується досить довгий час і має значну наукову методологічну базу. Фундаментальними дослідженнями у цій царині можна вважати роботи В. Антоненка, В. Бабкіна, В. Полуреза, М. Сазонова, Ф. Кирилюка, О. Тягла та інших. Є дослідження нової хвилі науковців і методистів з проблем оптимізації викладання політології. Найбільший внесок у цьому сенсі, на наш погляд, внесли Г. Аляев, К. Боришполець, С. Гелей, Б. і Н. Москальови та інші. Значною є база дослідження шляхів активізації патріотичної позиції та національної свідомості людини. Тут можна спиратися на дослідження В. Бурдяка, І. Зварича, А. Дегтеренко, Ю. та О. Куц,

А. Нагорної, О. Рудакевича, П. Сліпця та інших. Але, на наш погляд, є певний дефіцит праць щодо безпосереднього впливу гуманітарних наук, і політології зокрема, на життєву та громадянську позицію студентства. Є певний запит на дослідження шляхів і методів формування патріотизму студентства в умовах Болонського процесу і сучасного стану культури, науки, духовності. Отже, метою цієї статті є розкриття впливу саме політології на формування патріотизму, бо саме в викладанні цієї дисципліни у автора накопичився певний педагогічний та життєвий досвід.

Вивчення наукової та методичної літератури з проблем викладання політології дає підстави стверджувати, що оволодіння політологічними знаннями сприяють формуванню у наших вихованців певної життєвої позиції та вміння аналізувати певні суспільно-політичні явища не тільки на основі особистих інтересів, але й з позиції громадянських і загальнодержавних інтересів, на основі особистих переконань, що будується на науковому світогляді. В аналізі специфіки цих проблем і полягає, на наш погляд, актуальність даної публікації.

Вивчаючи та аналізуючи проблему формування патріотизму в середовищі українського студентства, треба визначитись у деяких категоріях. У статті формування патріотизму буде розглядається як прояв громадянської та політичної активності. Така постановка проблеми детермінується тим, що громадянська та політична активність формується найбільшою мірою саме політологією під час навчального процесу в вищому навчальному закладі. Звичайно, не можна применшувати роль фахових та інших гуманітарних дисциплін, таких як історія України, філософія, соціологія та культурологія. Політична активність у сучасній політології визначається як „одна із форм суспільної активності, яка має на меті впливати на прийняття політичних здійснень своїх інтересів” [1, с.22]. Необхідність політичної активності особистості обумовлена деякими причинами. По-перше, політична активність особистості сприяє підвищенню ефективності політичної системи суспільства. По-друге, допомагає молодій людині і студенту зокрема, знайти своє місце в соціумі. По-третє, позбутись таких рис, як байдужість до політики національної свідомості та суспільної активності в житті. На превеликий жаль, елементи абсентеїзму

притаманні певній частині студентської молоді.

Демократична держава, і Українська зокрема, об'єктивно зацікавлена в розвитку політичної активності, підвищенні патріотизму громадян і молоді особливо, тому що вбачає в політичній активності громадян одну з основних умов здійснення своєї політики, досягнення й забезпечення політичної стабільності. Індивіди, у яких вища освіта є, або вони її здобувають, „як правило проявляють вищу політичну активність в порівнянні з тими хто закінчив тільки школу” [1, с. 23]. Для молоді, яка набуває вищу освіту, найбільш дієвими засобами виховання є постійна роз'яснювальна робота викладачів під час лекцій і семінарів з політології, в процесі викладання інших гуманітарних наук.

Якість виховної роботи залежить від політичної позиції як студентів так і, особливо, викладача. Важливо визначитися з категорією „політична позиція”. Під нею слід розуміти ставлення індивіда до політики і політичної діяльності, через що особа „виявляє свої ідеали, цінності, інтереси і здійснює власну діяльність у сфері політики, визначає спрямованість вчинків, вибір цілей і засобів її досягнення, характер ставлення до різноманітних політичних явищ” [1, с. 495].

Можна констатувати, що політична позиція особистості, і молоді зокрема, формується під впливом таких факторів, як діючі політичні процеси, правові норми національні традиції, оточуюче середовище. Політична позиція громадян є одним із показників рівня розвитку політичної свідомості і культури в державі та суспільстві.

Ознаками політичної та громадянської активності можуть бути звернення з усними та письмовими заявами в органи державного управління, робота в партійних та політичних організаціях, виступи в засобах масової інформації з питань виховання почуття любові та поваги до України, її тисячолітньої історії, гордості від самого тільки факту бути громадянином України.

У повсякденному житті роль патріотизму важко перебільшити. Він виконує цілий ряд таких суспільно корисних функцій, як творча, регуляторна, інтегральна, державотворча. Патріотизм сприяє згуртованості нації, її єдності, є аргументом на користь зміцнення стабільності суспільства. Не можна не погодитись з точкою зору М. Сапіжак: „здоровий і

свідомий патріотизм — це гуманізм, який підносить людину, народ на вищий шабель культури, духовності. Свідомий патріотизм втілює в собі гуманне ставлення до інших народів, підтримку їхньої боротьби за свою свободу і незалежність” [2, с. 4].

Аналізуючи наукову та науково-методичну літературу з питань формування патріотизму можна констатувати, що в нашій державі і суспільстві, в своєму розвитку, патріотизм базується на таких принципах, як акумуляція і збереження не тільки традицій українства, але й інших країн і народів. Всі ми пам'ятаємо заповіт Т. Шевченка „своєму навчатись і чужого не цуратись”. Треба ще більш наполегливо утверджувати в свідомості громадян України, і насамперед у молоді, почуття гордості за свою суверенну державу, готовність стати на захист інтересів народу.

Тепер торкнемося категорії „національна свідомість”. У сучасній політології під цією категорією розуміється „сукупність соціальних, економічних, політичних, моральних, етичних, філософських, релігійних поглядів, норм поведінки, звичаїв і традицій, ціннісних орієнтацій та ідеалів, які відображають особливості життєдіяльності націй і народностей” [1, с. 390]. Національна свідомість включає у себе усвідомлення національно-етнічної належності, певне ставлення до історії та культури своєї нації. За змістом національна свідомість не заперечує, а навпаки, знаходиться в діалектичному зв'язку з загальнолюдськими та гуманістичними цінностями.

У сучасній Україні однією із значних проблем у процесі формування національної свідомості громадян України є почуття меншовартості замість бачення місця України в міжнародній спільноті, як важливого й провідного. Відомо, що більшість науковців погоджується з тим, що основою національної свідомості є національна самосвідомість. Під цією категорією ми розуміємо особисте, індивідуальне почуття українця, як громадянина держави, так і тієї людини, яка мешкає в інших країнах, але відчуває себе причетною до нашої політичної нації та етносу.

Діалектика розвитку національної самосвідомості – це тривалий історичний процес. „Поява перших ознак пов'язана з утвердженнями на психологічному рівні особистістю свого „Я”, як невід'ємної складової частини великої спільноти „Ми”. Через зіставлення з представниками інших

груп, „Вони”, на основі ознак, що відрізняють „Іх” від „Нас” [1, с. 391].

Національна самосвідомість нашої людини і особливо студентської молоді формується у складних умовах кризи багатьох сфер нашого життя, і духовності зокрема. Але труднощі мають тенденцію найбільш віддану частину українства загартувати і давати наснагу на шляху глобальної модернізації що відбуваються в світі, Європі і вже частково в Україні.

Під час навчального процесу викладач контактує з великою кількістю студентів. Не є секретом, що у студентів з різних регіонів України є деякі розбіжності в ментальності. Взагалі ментальність тлумачиться як сформована та відносно стабільна система елементів духовного життя і світосприймання, яка зумовлює стереотип поведінки діяльності, способи життя індивідів. Ця категорія виділена для позначення глобального рівня людського мислення, що не обмежується сферою усвідомленого і сягає в підсвідоме. Ментальність є сукупністю ціннісних, символічних як свідомих, так і підсвідомих відчуттів, уявлень, настроїв, поглядів, що визначають здатність особистості діяти так чи інакше в відповідних життєвих і суспільно значущих ситуаціях.

Можна погодитись з думкою Т. Розсоших, яка констатує що на „ментальність галичан суттєво вплинула західноєвропейська культура, передусім австро-німецька та польська. Важливим фактором їх життя була греко-католицька церква. Мешканцям Галичини властиві працелюбність, індивідуалізм, уміння господарювати, повага до власності. При цьому ментальності галичан притаманні певний консерватизм, скерований на збереження національно-етнічних цінностей, а також активні прояви національних почуттів, патріотизму.

Населення Центральної, Східної та Південної України, в силу історичних обставин, головною метою вважало не національне, а соціальне визволення. Провідними рисами ментальності в цьому районі були колективізм...” [2, с 11].

Можна констатувати, що в сучасних історичних і суспільно-політичних умовах є підстави стверджувати про певні особливості української ментальності і про факти своєрідності їх проявів у різних регіонах України.

У контексті всього вищезгаданого слід підкреслити, що професорсько-

викладацький склад засобами викладання такої гуманітарної дисципліни, як політологія, може сприяти формуванню у студентів патріотичної позиції, яка може зводитись до вирішення педагогічних цілей за трьома напрямками:

1. етнічне самоусвідомлення;
2. національно-політичне;
3. державно-патріотичне.

Результатом навчально-виховного процесу мають стати:

- розвиток уміння творчо мислити і діяти,
- виховання поваги до людини іншої національності та віросповідання,
- розвиток вміння вчитись як громадянин та патріот на основі досвіду інших держав та етносів,
- розвиток навичок системного та порівняльного аналізу.

Рішення вищезгаданих завдань у свою чергу сприятиме справі формування таких рис патріота України, як:

- почуття причетності до справ, що сприяють соціально-економічним і політичним процесам модернізації і перетворень;
- неприйняття фактів зневажливого ставлення до історії України;
- активна позиція в процесах, що наближують Україну до європейської інтеграції.

Аналізуючи наукову та методичну літературу з проблем викладання політології та інших гуманітарних дисциплін, досвід цілого ряду провідних вищих навчальних закладів Харкова, можна стверджувати, що цілей, які зазначені в назві статті, можна досягти такими практичними засобами, як якісне вивчення самого предмету та його окремих тем, які викладач вважає необхідними та актуальними. В цьому контексті дуже важлива сама постать викладача, його професіоналізм, рівень і глибина світогляду, педагогічний хист, власний патріотизм, уміння слухати і переконувати аудиторію.

Вагомими засобами формування патріотичної позиції у студентської молоді може стати вивчення праць і біографій таких творців української державності, як М. Грушевський, В. Винниченко та їх творчої спадщини. Також можна досліджувати приклади з біографій героїчних постатей, застосовувати факти з біографій борців за незалежність, дисидентів, інших непересічних патріотично налаштованих діячів.

До процесу формування патріотизму у молоді, необхідно підходити з позиції, коли студент виступає не тільки як об'єкт виховання і навчання, а і як суб'єкт, який активно визначає свою позицію до держави та її політики, політичної системи, Конституції, інших символів державності. Він бере активну участь у діалозі з викладачем під час семінарських занять, самостійної та індивідуальної роботи над теоретичними і практичними питаннями сучасної політології, постійно і свідомо працює на лекціях. Розвиток інтелекту студентів, їх прагнення до саморозвитку, пізнання дійсності, до визначення свого місця у сучасній Україні, до активного громадянського й політичного життя, може стимулювати проблемний метод викладання гуманітарних предметів, політології зокрема. У вищій школі України накопичено солідний досвід викладання політології з використанням методів стимулювання розумової активності студентів. Основним інструментом у цій методиці є обговорення під час вивчення навчального матеріалу, основних напрямків майбутньої професії та громадянської діяльності. В самому проблемному методі навчання і пізнання закладений ключ, що стимулює у студентської молоді громадянську і патріотичну активність через активність пізнавальну.

Принципи Болонського процесу вимагають від викладачів приділяти більше уваги індивідуальній і самостійній роботі студентів. Саме факт пізнання матеріалу і вивчення предмету через самостійні зусилля вже є свідченням пізнавальної інтелектуальної активності.

Значну роль у процесі стимулювання студентів до навчання грають оцінки, виставлені викладачем у процесі перевірки контрольних робіт, здачі модулів, заліків, іспитів. Пізнання предмета, що вивчає політику та політичні процеси, значно збільшує можливість і вірогідність того, що у цій особистості сформується патріотизм та національна свідомість на основі наукового світогляду.

Сама структура сучасного навчального процесу об'єктивно закладає підвалини тих життєвих установ і принципів, що зазначені в назві статті, як завдання викладача політології.

Заняття науковими дослідженнями також сприяє формуванню у студента рис, які притаманні патріоту та громадянину. Самий метод наукового пізнання в гносеології

вважається таким, що сприяє розвитку в особистості потреби самостійно розібратися в глибинній сутності речей. Пізнаючи загальнополітичні процеси через вивчення політологічних законів та категорій, студент самостійно пізнає політичне та історичне минуле і сьогодення України. Через наукову роботу, яка проводиться під керівництвом професорсько-викладацького складу, стимулюється пізнавальна активність. А це є передумовою бажання розібратися в глибинних процесах розвитку української історії та державності, що, безумовно, формує в особистості патріотичні почуття.

В усіх вищих навчальних закладах Харкова активно розвивається і стимулюється участь студентів у науковій роботі. Наприклад, у Харківському національному технічному університеті сільського господарства імені Петра Василенка діє політичний клуб студентів, яким керують досвідчені професори та доценти, проводяться студентські наукові конференції. Політичний клуб в ХНТУСГ ім. П. Василенка має міжвузівський масштаб і постійно проводить спільні засідання разом із студентами Харківського Національного технічного університету будівництва і архітектури.

В якості прикладу заохочення студентів до політологічних наукових досліджень можна навести діяльність Асоціації політологів Слобожанщини у Харківському Національному Університеті імені В.Н. Каразіна. В її складі, згідно зі статутом діє секція молодих політологів, куди входять студенти філософського та соціологічного факультетів.

У ХНТУСГ імені Петра Василенка та в Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди проводяться глибокі дослідження наукової та творчої спадщини класика і фундатора української філософії Григорія Савича Сковороди. Вивчення його наукових, літературних робіт допомагає молодій людині більш глибоко й всебічно бачити яскраву палітру української філософії та політичної думки, що, врешті решт сприятиме формуванню у наших вихованців патріотизму.

У цілому, на основі аналізу, що був викладений у статті, можна зробити певні висновки.

По-перше. В українському суспільстві є потреба у вихованні патріотизму взагалі, і особливо в середовищі студентства, майбутніх будівників Української держави

на засадах патріотизму, поваги і любові до її яскравого минулого.

По-друге. Головним середовищем, де виховуються та загартовуються молоді патріоти України, є вищі навчальні заклади держави всіх рівнів акредитування, особливо III та IV рівнів.

По-третє. Одним із основних шляхів формування у студентській молоді патріотизму є високий рівень викладання гуманітарних предметів, серед яких головну роль, на наш погляд, відіграє політологія.

По-четверте. Одним із вирішальних чинників у справі виховання патріотизму є постать та особистість викладача, його моральний, професійний, загальнокультурний рівень.

По-п'яте. В Україні і в Харкові висококваліфікованими викладачами багатьох вищих навчальних закладів накопичено значний досвід з національно-патріотичного виховання студентства, який необхідно активно акумулювати й застосовувати всім, хто причетний до роботи зі студентською молоддю.

По-шосте. У рамках навчального процесу є можливості для більш якісної підготовки з гуманітарних наук. Для цього треба підвищити кількість годин викладання політології в аудиторних умовах, тобто на лекційних і семінарських заняттях.

Автор не вважає, що в даній статті розглядаються всі проблеми викладання політології як засобу виховання у студентської молоді патріотизму. Позиції, що викладені, є лише підставами для обговорення і дискутування в професійному середовищі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Політологічний енциклопедичний словник / [за ред. Ю.С.Шемшученка В.Д.Бабкіна В.П.Горбатенка]. – Вид.2. – Київ: Генеза, 2004. – 735 с.
2. Формування національного менталітету: зб. наук. праць за матеріалами Регіональної науково практичної конференції. – Луганськ: ДЗ „ЛНУ ім. Т.Шевченка”, 2009. – 87 с.